

Gyógyszerészettörténeti közlemények

Gyógyszerészeti 25. 385—389. 1981.

A XVIII. századi Bécsi Dispensatoriumok RÁDÓCZY GYULA

A szerző a Habsburg Birodalom területén, amelyhez akkor Magyarország is tartozott, a XVIII. században hivatalos Dispensatoriumokat ismerteti. A korábbi nézetekkel ellentétben feltételezi, hogy a magyar gyógyszerellátásban nem a Bécsi vagy a Prágai Dispensatorium, hanem csak a Bécsi Dispensatorium volt hatályos. Rámutat arra is, hogy a Dispensatorium Viennense-knek a maguk korában modern előíratai, a belegék egységes és korszerű gyógyszerellátását szolgálták. Főlhívja a figyelmet arra is, hogy a nyolc különböző évben és helyen kinyomtatott Bécsi Dispensatorium csupán három, egymástól nem-megkülönböztetve kiadást jelent, mert a többi öt kibocsátás az előzőeknek változatlan utánnymomásai. Végül nagy vonalakban ismerteti a Dispensatorium Viennense változatait.

1. ábra. Experientia, Ratio és Minerva bemutatja a Dispensatorium Viennense-t Aesculapnak. (Rézmetszet a Bécsi Dispensatoriumból)

I. Ferdinánd 1564. január 12-én kelt császári pátense, amelyet 1602. június 15-én Rudolf is megerősített, a bécsi gyógyszertárak ügyével foglalkozott. Ez a császári pátens a betegek egységes gyógyszerkészítményekkel való ellátása céljából elrendelte egy Bécsi Dispensatorium kiadását is, amely ugyan kéziratban 1570-re el is készült, nyomtatásban azonban soha nem jelent meg. Egyetlen kéziratos példánya a Bécsi Egyetemi Levéltárban található. (Ennek alapján a munkát Dr. Otto Zekkert: „Dispensatorium pro pharma copoeis Viennensis in Austria” címen 1938-ban megjelentette a berlini Deutscher Apotheker Verlag gondozásában.) Mivel a gyógyszerkészítés terén mégis sürgetővé vált egy egységes normatívum használatanak bevezetése, így III. Ferdinánd az előbb említett rendeletet kibővítette, az 1644. május 8-án kelt rendeletével (Politia Sanitaria), és ezzel a Pharmacopoea Augustana 1613. évi kiadását tette hivatalossá a Habsburg Birodalom területén is. Ezt a gyógyszerkönyvet eredetileg Augsburgban (latin nevén Augusta Vindelicorum-ban) adták ki, ezért Augsburgi Dispensatoriumnak is nevezik. A Pharmacopoea Augustana több kiadása is betölötte ezt a szerepet a Habsburg Birodalom területén, míg végre 1729-ben megjelent a Dispensatorium Viennense első kiadása, amelyet 1737-ben, 1744-ben, 1751-ben, 1765-ben és végül 1770-ben újabb bécsi kiadások követtek, de utánnymomásak 1744-ben Brüsszelben és 1786-ban (!) Leidenben is. A Bécsi Dispensatoriumok sorozatát 1774-től a Pharmacopoea Auctriaco-Provincialisok sorozata váltotta föl.

Egyes kutatók szerint a Dispensatorium Viennense-ket megelőzően nem a Pharmacopoea Augustana, hanem Valerius Cordus Nürnbergi Dispensatoriuma volt hatályos a Habsburg Birodalom területén is. Ennek ellentmondanak Johann Zwelfer (1618—1668) bécsi orvos-gyógyszerész ismert munkái, amelyek határozottan az Augsburgi Dispensatorium általános használatára utalnak a Habsburg Birodalom területén. minden esetre ekkor még nem lehetett szigorúan szabályozva a gyógyszerkönyvek használata. Különösen érvényes ez a Birodalom magyar területeire, ahol a török hódoltság és az ezt követő szabadságharcok miatt ez szinte lehetetlen lett volna. Csak a Magyar Királyi Helytartótanács létrehozása (1723) után kerülhetett sor Magyarországon az egészségügy e területének a szabályozására is. A nemsokkal ezután megjelent Bécsi Dispensatoriumok Magyarország területén nemcsak használatosak, de kötelező érvényük is voltak, bár a gyógyszerésztörténet bel- és külföldi kutatói között inkább az a né-

zet terjedt el, hogy a Bécsi Dispensatoriumok kötelező érvénye nem terjedt ki hazánk területére, hanem itt tetszőlegesen vagy ezt, vagy pedig a Prágai Dispensatoriumot használták a patikák.

A Bécsi Dispensatoriumokat a gyógyszerkészítés egységesítésének érdekében bocsították ki, amint ezt a bevezető rész „PRIVILEGIUM CAESAREUM” címszó alatti része is leszögezi: „Az összetett és kémiai úton elkészítendő gyógyszerek előállításának oly sokféle módja van, hogy az orvosi gondolkodást és gyakorlatot megnavigálja, sőt a kételkedés veszélyébe és hibáiba is vezethet. Nagyon szükséges, hogy biztos, meghatározott és érvényes szabály jöjjön létre, amelyhez egyötöntízen alkalmazkodni lehet a gyógyszerek elkészítésében.” Visszont ha a különböző patikák tetszőlegesen vagy ezt vagy azt a Dispensatoriumot használták volna, anelyekben eltérő vagy eltérő összetételű előíratos találhatók, akkor pontosan ezt a célt nem tudták volna elérni. Az a tény pedig, hogy az egyes patikaleírákban a Bécsi Dispensatorium kívül más Dispensatorium is szerepelt (pl. a Dispensatorium Pragense), az nem egyéb, mint a gyógyszerész szakmai erdeklődésének bizonyítéka.

A Bécsi Dispensatorium bevezetőjének az előbb már említett „PRIVILEGIUM CAESAREUM” alatt írt része, az uralkodónak (III. Károlynak) az idevonatkozó utasításait tartalmazza, amely szerint:

- A korábbi Dispensatoriumokat (az Augsburgit vagy esetleg a nürnbergit) ezentúl használni nem szabad és ezeket a hatóságoknak be kell szolgáltatni. („...bárkinek tudomása van olyan könyvről, amelyet e rendeletünk hatálybalépése előtt adtak ki, annak példányait az ausztriai udvari kancelláriánkba küldjék el.”)
- Az egész Habsburg Birodalom területén („... Regnorum ac Provinciarum nostrarum...”) és ebbe a gyűjtőfogalomba Magyarország is beletartozott, mivel a bevezetésben a többi cím mellett a magyar királyi cím is szerepelt), a betegek gyógyszerellátásának egységesítése érdekében, egyedül a Dispensatorium Viennense használata engedélyezett. („A Dispensatorium minden gyógyszerész számára norma és előírt szabály legyen, amelyet alkalmaznia kell.”)
- Aki e rendeletet megszegi, azt 5 márka színarany (!) megfizetésére kell büntetni és tőle a Bécsi Dispensatoriumtól eltérő gyógyszerkönyvet el kell kobozni.

A büntetés összege hatalmas volt, kb. 1400 g színaranyat vagy 1700 korabeli forintot jelentett akkor, amikor pl. a kőszegi patikaház kétszintes épülete mintegy 600 forintért cserélt gazdát.

Bár úgy hiszem az eddigiek is már kellően bizonyítják a Bécsi Dispensatoriumoknak az egész Birodalom területére, így Magyarországra is hatályos érvényét (amely alól csak Csehország kapott felmentést 1739-ben a Prágai Dispensatorium kibocsátásának engedélyezésével), de érvként felhözöm még e mellett azt is, hogy a Bécsi Dispensatorium megjelenése után, az osztrák területekre érvényes 1689. június 21-én kibocsátott gyógyszerárszabás helyébe lépő új taxa megírásával megbízták részint az osztrák Elias Engelit, részint pedig a magyar Torkos Justus Jánost. Az előbbinek az osztrák, az

utóbbinak az ettől eltérő magyar árviszonyok alapján kellett összeállítani a munkáját, mindenki kötöttük nekik 1744-ben.

Mivel a magyar árviszonyok sürgetők voltak, a Poszsonyi Taxa már 1745-ben megjelent, amit az uralkodó az 1745. július 12-én kelt határozatival mint az egész Magyarország területére érvényes gyógyszerárszabást, megerősítette. Az osztrák árviszonyok azonban nem voltak ennyire sürgetők, a célnak az előző gyógyszerárszabás is megfelelt, így Dr. Engel 1744-ben benyújtotta taxája esak 1765-ben jelent meg nyomtatásban, amikor az 1765. szeptember 7-i királyi határozat az egész Birodalom területére mondta ki érvényét. Ezt a Magyarországra nézve téves intézkedést azonban már a következő évben, az 1766. július 15-én kelt rendelet korrígálta és a Taxa Posoniensis érvényét Magyarország területére megújította.

Röviden: a Dispensatorium Viennense alapján egyidőben készült egy osztrák és egy magyar gyógyszerárszabás, mindenki uralkodói rendelettel vált kötelező érvényűvé a maga területén. Tehát ha ezek kötelező érvényűek voltak, akkor annak is kötelező érvényűnek kellett lennie, amire ezek a taxák támaszkodtak.

Az 1745-ben kiadott Taxa Posoniensis előszavában maga Torkos Justus János írja: „Ami magát a taxát illeti... az összetett szerekben az új Bécsi Dispensatoriumot veszi figyelembe.” A Taxa végén pedig a gyógyszerészek számára írt I. instrukció V. pontjában azt az utasítást adja, hogy „... az összes compositákat... az új Bécsi Dispensatorium szerint... állitsák össze...”

Az 1829. május 22-én kelt császári pátens pedig visszamenőlegesen is kötelezte a magyar gyógyszerészeket (mivel úgy látszik a reformkor magyar gyógyszerészei hazafias fölbudzulásukban vitatták az osztrák gyógyszerkönyveknek érvényét Magyarország területére is), hogy a korábbi kibocsátású Dispensatoriumokat és Phämacopoeakat, amelyek érvénye az egész Birodalom területére kiterjedt, magukra nézve kötelezőnek tekintsék.

Utolsó érvként félhözom még dr. Linzbauer Xaver Ferencet, aki 1859-ig Bécsben a Belügymintszterium Egészségügyi osztályán dolgozott és Budán 1852-ben, kiadta a „Codex sanitario-medicinalis Hungariae” című munkáját, egy másik, később megjelent könyvében, „A Magyar Korona Országainak nemzetközi egészségügye” (Pest, 1868.) című munkájának 31. és 32. oldalán szintén leszögezi, hogy a Dispensatorium Viennense-k Magyarország területeire nézve is kötelező érvényűek voltak.

Mivel a Dispensatoriumok gyógyszeri között szerepelnek olyanok is mint a százlábú, a vípera, a skorpió, az elefántfog vagy a különböző drágakővek, megszoktak már, hogy ezekben csupán a kuriozitást keressük, előíratain csak mosolyunk, mivel azokat a mai kor emberének szemével neszük és nem is próbálunk beleilleszkedni koruk szellembé. Pedig úgy érzem, inkább esodáláttal kellene addoznunk az előtt az empirizmus eredményeiből fakadó, bár lassú de határozott fejlődésen, ami a Pharmacopœa Augustana nyomdonkáin, elsősorban Johann Zuelzer kritikai munkásságára eredményeként létrehozta azokat a maguk korában modern előíratakat, amelyek már a jatrokémia eredményeinek tekintetbe vételevel, a Bécsi Dispensatoriumokban felhelyezők. Példaként szeretném felhívni arra a figyelmet, hogy a Dispensatoriumok már ismerték a cukor invertá-

bisát, az invert cukrot ONYSACCHARUM néven felvették a hivatalos készítmények sorába és azt tudatosan alkalmazták a gyümölcs szirupok előállításához. De sorothatnák példákat olyan gyógyszerekre is, amelyek már szerepeltek a Dispensatoriumok előiratai között is és még napjaink modern gyógyszerkönyvei is fölveszik a hivatalos készítmények sorába.

Ezek után most már ismerkedjünk meg a Bécsi Dispensatoriumokkal, ami annál is egyszerűbb lesz, mivel az egyes kiadások majdnem teljesen megegyeznek egymással. Az eltérés közöttük csupán annyi, hogy az 1737. évi II. kiadástól kezdődően a további kiadások nem vették föl a Bacillus liquiritiae albae-t és a Bacillus liquiritiae citrini-t, hanem helyettük a Trochisci beechini albi és a Trochisci beechini citrini szerepel, valamint a Trochisci beechini nigri, amelynek szinonim elnevezéseként szerepel a Bacilli de liquiritia.

Ugyanettől a kiadástól kezdődően, a további kiadások a következő 15 új előirattal bővültek:

Electuarium pectorale; Electuarium stomachicum; Elixirium rhabarbari cum spiritu arack; Mixtura stegnotica; Oculorum cancerorum nutritio; Pulvis digestivus; Pulvis pectoralis resolvens; Pulvis pro potu febrili; Pulvis stomachicus; Spiritus arack; Tinctura rhabarbari; Trochisci beechiei albi; Trochisci beechici citrini; Trochisci beechici nigri; Unguentum de styrace.

Az 1751. évi kiadástól kezdődően pedig a részöbbieki kiadások elhagytak két aranyat tartalmazó előiratot: az Aurum balsamicumot és a Tinctura auri compendiosiort. Az Aurum balsamicum korábban csupán azért szerepelt az előiratok között, mivel egy másik előirat (a Pulvis Hannoverianus) alkotórésze volt, a gyógyászatban önellőben nem alkalmazták. Ezért a részöbbiek során a Dispensatorium, a Pulvis Hannoverianum Aurum fulminans-szal készítette, ami már korábban is szintén az előiratai közé tartozott, de ezt önnéhány gyógyszerként is alkalmazták. Különben a kettő csupán annyiban különbözött egymástól, hogy ha az Aurum fulminans összefeyerték Oleum cinnamomival, akkor kapták az Aurum balsamicumot.

Mivel az egyes kiadások között az eltérés csupán ennyi volt, így az 1737. évi és az 1744. évi kibocsátások a Dispensatorium Viennense-k összes előiratait tartalmazták, mert ezekben már szerepelt a 15 újonnan folytett készítmény, de még tartalmazták a 2 arany tartalmú előiratot is.

Mindezek ismeretében csupán 3 egymástól némileg eltérő kiadást külfölböztethetünk meg, a többiek ezeknek változatlan utánnyomásai: I. kiadás 1729. — II. kiadás 1737. (Utánnyomták 1744-ben Bécsben és Brüsszelben, 1786-ban Leidenben.) — III. kiadás 1751. (Utánnyomták 1765-ben és 1770-ben Bécsben.)

A Bécsi Dispensatoriumok címlapja előtt és után egy-egy rézmetszetet találunk. Az egyiken hárrom római nőalak (Experientia, a kísérletezés Ratio a bőlesesség és Minerva a műrtékek, súlyok alegorikus alakja) bemutatja Aesculapnak a Dispensatorium Viennensem. A címlap utáni kép az uralkodót (érdekes, hogy még az 1751. évi kiadásnál is III. Károlyt) ábrázolja. Ez után következik a bevezető szöveg, a csúszári megerősítéssel, az olvasóhoz elmozdított előszóval és a cenzúrával. Ez utóbbi az egyetemi négy, mind magasabb tisztséget viselő személyétől. Ezt követik az egyes szakkifejezések (műveletek, gyógyszerformák stb.) magyarázatai, majd 18 — a részöbbiek során az ott feltüntetett gyűjtőneveken személytől.

DISPENSATO-
R I U M
P H A R M A C E U T I C U M
A U S T R I A C O .
V I E N N E N S E ,
IN QVO
HODIERN A DIE USUALIORA
M E D I C A M E N T A
SECUNDUM ARTIS REGULAS
COMPONENDA VISUNTUR.
C.U.M
Sacræ Cæfareæ Regiæquè Catho-
licæ Majestatis
P R I V I L E G I O .
S U M P T I B U S
C O L L E G I I P H A R M A C E U T I C I
V I E N N E N S I S .

V I E N N E A U S T R I A E
ANNO INCARNATIONIS DOMINICÆ
M D C C X X I X .
Typi Joannis Jacobi Rumet, Inferioris Austriae Typographi.
F. P. M. J. R. 1729.

2. ábra. A Dispensatorium Viennense 1729. évi I. kiadásának címlapja

3. ábra. III. Károly uralképe. (Rézmetszet a Bécsi Dispensatoriumból)

repló — compositum összetétele. Ezután az orvos-gyógyserész súlyrendszert mutatja be, amelynél mint érdekkességet említem meg, hogy a polgári fontot nem 16, hanem 19 uniítra osztja! Végül a receptúrában alkalmazott rövidítések és az alkímista jelekből kifejlődött orvos-gyógyserész jelrendszer ismertetése, ill. ezek feloldásai következnek.

Ezek után a bevezető részek után a Dispensatorium 19 fejezetének beosztását találhatjuk meg, a részletes tartalomjegyzéket pedig a kötet végén.

A könyv zömét kitevő 1677 készítmény előíratai után kurzív betűkkel az illető szer indikációjára vonatkozó ismertetéseket találjuk. Ellentétben a többi Dispensatoriumokkal, a Bécsi Dispensatoriumok csak az összetett szerekkel foglalkoznak, a simpliciákat fől sem sorolják. Ezekről legfeljebb a Dispensatoriumok végéhez kötött taxából szerezhetünk tudomást vagy ha az egyes compositumok összetevőit külön kiextraháljuk.

A Bécsi Dispensatoriumok 19 fejezetének beosztása a következő: Az I. fejezet az eceteket tárgyalja, amelyből 3 összetett és 14 egyszerű növényi ecsetet ír le. — A II. fejezetben az Aqua-k szerepelnek. Ezek lehetnek desztilláció után előállítottak, vízzel vagy borral készültek, egyszerűek vagy összetettek. Ez utóbbiakat helyenként Balsamum vagy Elixirum néven is említi. Itt találunk két Collyrium előíratot is, Aqua ophthalmica sapphirea néven, egyszerű és szappanos változatban. Ez a fejezet tárgyal még 5 gyümölesbort és 12 Succust is. — A III. fejezet a Balsamumok előíratait közli. Ezek nem a természetes balzsamok, hiszen azok simpliciáknak minősülnek, hanem az úgynevezett gyógybalzsamok, amelyekből 31 összetettet és 11 egyszerűt ír le. — A IV. fejezet a cukor alapanyagú, szlárd gyógyszerformákat tárgyalja. Itt találjuk 19 Conditum, 46 Conservum, 8 Eleosaccharum, 5 Morsula, 11 Rotula, 2 Tabula és 2 Bacillus saccharatus előíratát. — Az V. fejezet a főzeteké és a forrázatoké. Ebben az időben a Decoctionumakat többször ismétlődően készítették el a beteggel, a patikában esupán az ehhez szükséges teakeveréket kapta meg. Tehát ami a Dispensatoriumokban a Decoctionum címszó alatt szerepel, az a mai fogalmaink szerint többnyire a Species címszó alá kerülne. Ilyen értelemben vett Decoctionum előíratot 23-at találunk itt és ezekből esupán 3 lenne a mai értelemben is Decocium, 20 pedig Speciesnek minősülne. A szintén ebben a fejezetben szereplő 16 Infusum között nemelyik Aqua vagy Tinctura synonym elnevezést is kapott. A Rózsaszírom forrázata „Mucharum rosarum” néven szerepel. Ehhez a fejezethez tartozik még 5 Emulsio előírata is. — A VI. fejezet 32 Electuarium előíratot közli, közöttük szerepel az antidotunként használatos Mithridatum damocratis és a 3 Theriacá (a Theriacá andromachi, a Theriacá smaragdiná és a Theriacá diatesseron) is. Itt találunk még 6 Confectio és 5 Looch (arab szó, jelentése: mell nyelet) előíratot is. — A VII. fejezet a festvényekkel foglalkozik. Ezeket töménységiuk szerint három csoportra osztja: a legtöménységebbek az Elixírek, majd az Essentiák következnek és végül a legkevésbé töménységek a Tincturák. Elixírból 16, Essentiából 57, Tincturából 34 előíratot közöl. Ebbe a fejezetbe sorolja még a 12 Liquor előíratát is. — A VIII. fejezet 59 Emplastrum előíratát közli. A viasztapaszok esetében Ceratum elnevezést használ. — A IX. fejezet 71 egyszerű és 21 összetett Extractum receptjét közli. Az Opium tartalmú extractumokat, Laudanum néven írja le. Ez utóbbiakból 7 előíratot közöl. — A X. fejezet az olajokat tárgyalja. Ilyen a 29 Olea simplices és a 19 Olea composita. Mindkét csoport főzött olaj. Ezekben kivül ismertet még 6 Oleo per deliquiat, 14 Olea expressat, majd a desztillált olajok következnek, amelyeket a ma használatos nevezéktől „Aetherolea” címszó alatt tárgyal. Ezek között 49 egyszerű és 7 összetett szerepel; 7 állati eredetű és 14 mézgából készül. — A XI. fejezet 47 Pilula receptjét közli. — A XII. fejezet 73 összetett por előíratát sorolja föl. — A XIII.

fejezet 37 Spesiest ismertet, amelyek különböző drogokból készült finom örlemények keverékei, tehát a mai értelemben inkább a Pulveres csoportba sorolhatnának őzket. — A XIV. fejezet 50 egyszerű és 28 összetett szeszes oldat összetételét közli. — A XV. fejezet a Sirupokkal és a hasonló állományú szerekkel foglalkozik. A 72 Sirup előírat között néhányat „Julapitum” vagy „Miva” néven is említi. Az előbbi elnevezés a virágzsírmokból készült illatos szirupokra vonatkozik, az utóbbi megnevezéssel pedig az egészen sűrű szirupokat illeti. Itt találjuk az Oxysaccharumot, a Sirup acetosaet és a 9 méz tartalmú előírat között az Oxymeletet is. Ebben a fejezetben sorolja föl a Panis cydoniit (birsalmasaj), a Passulat (mauzsola), valamint a Pulpakat és a Roobokat is. — A XVI. fejezetben 20 Trochiscust (nyákkal tömörített porkeverék), 12 Suffitust (füstölőszerek, Pulvis fumalis, Candula fumalis, Trochiscus fumalis nevek alatt), valamint 1 Globulus és 2 Suppositorium előíratait találjuk. — A XVII. fejezet 57 Unguentum előíratait sorolja föl. — A XVIII. fejezet 217 kémikaliát ír le, ezek között 5 Arcanum, 5 arany-, 18 antimón-vagyflet, 6 Bezoardicum (antidotunként használatra), 5 Crocus (fémsók, fémoxydok), 5 Faecula (tulajdonképpen a porrok egy sajtájának felé meg), 40 Magisterium (csodás battású szer), 41 Salia fixa, 5 Salia volatile. — A XIX. fejezet, amely egyben az utolsó is, azt a 82 praeparatumot közli, amelyeket eddig nem sorolt be egyik fejezetben sem.

Ez volt tehát az a gyógyszerkönyv, amelynek sorozata áthúzódott a XVIII. század jelentős részén, és amely egységesítette a gyógyszerek elkezítését a magyar patikákban is.

Д. Р а о и н: Диспенсатории XVIII. века в Вене

Автор представляет Диспенсатории официальные в Габсбургской Империи в XVIII. веке. Кратко касается предшествующих их появление событий и необходимости их выпуска в интересах единого приготовления лекарственных препаратов. Стремится доказать, что Венские Диспенсатории имели обязательную силу и в Венгрии. Указывает на то, что отдельными изданиями можно считать только издания 1729, 1737 и 1751 лет, остальные были только неизменными последующими изданиями. Автор указывает также на расхождения между отдельными изданиями. Подчеркивает, что препараты Венских Диспенсаторий в свое время были современными лекарственными препаратами и некоторыми их предписаниями можно встретиться и в настоящих фармакопеях. Наконец в отдельной главе показывает рубрикации Венских Диспенсаторий.

Г. Р а д ё с з у: The Dispensatorium Viennense publications in the XVIIIth century

The editions of Dispensatoriums having been official in the Habsburg Empire in the XVIIIth century are reviewed. Evidences are presented on the necessity of their publication for the standardization of pharmaceutical preparations, and in that connection, the preliminaries of their appearance are related. Attempts are made to prove that several issues of the Dispensatorium Viennense were obligatory also in Hungary for a while. It is pointed out that only the 1729, 1737, and 1751 issues may be regarded as independent editions, the others having been just unchanged reproductions of the forms. Differences between the single editions are presented. It is emphasized, that the preparations of the Viennese Dispensatories were up to their own dates and several prescriptions having had been official in them, may be detected even in the present Pharmacopoeias. Finally, the structure of the Dispensatorium Viennense is demonstrated according to chapters.

Gy. Rádóczy: *Wiener Dispensatorien des XVIII. Jahrhunderts*

Verfasser schildert die auf dem Gebiet des Habsburg-Reiches offiziellen Dispensatorien. Verfasser geht kurz auf die Vorfereignisse sowie auch darauf ein, dass die Ausgabe der Dispensatorien im Interesse der Arzneimittelvereinheitlichung notwendig war. Er versucht zu beweisen, dass die Dispensatoria Viennenses für eine Zeit auch in Ungarn Gültig waren. Er verweist daraufhin, dass nur die Ausgaben aus den Jahren 1729, 1737 und aus 1751 als selbständige Werke betrachtet werden können, die übrigen sind nur Nachdrucke der vorangehenden Ausgaben gewesen. Er bespricht auch die Unterschieden der einzelnen Dispensatorien von einander. Er betont, dass die Präparate der Wiener Dispensatorien zu ihrer Zeit modern waren, einigen ihrer Vorschriften kann man sogar auch noch in den heutigen Arzneibüchern begegnen. Abschliessend schildert er abschnittsweise die Einteilung des Dispensatorium Viennense.

(Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Budapest, Apród u. 1—3. — 1013)

Érkezett: 1980. XII. 9.

TOXICOLOGY ABSTRACTS

Information Retrieval Ltd., 1. Falconberg Court, London WI, England (ISSN 0140—5365).

Egy viszonylag új folyóirat ismertetésére kértek föl szerkesztőségünket, amely a főnö feltüntetett cím alatt havonta jelent meg. A. O. Draw szerkesztésében, a Surrey-i Egyetem Biokémiai Osztályának közreműködésével. A folyóiratot 1978-ban indították meg, s azóta havonta mintegy 1000 toxikológiai vonatkozású cikk ki- vonat körül, számonkérni név- és tárgymutatóval (s ez újdonság a referáló folyóiratok körében). A havi kb. 1000 kiadványt kb. 5000 elsődleges forrás (folyóirat, könyv stb.) figyelése során válogatja a szerkesztőség. A kiadványok terjedelme 5—25 sor körül jár, s egy „rendszeresített szám” után az eredeti munka címét, szerzőjének vagy szerzőinek nevét és (posta) címét, valamint a munka megjelenésének pontos helyét és idejét, és természetesen összesürített lényegét tartalmazzák. A folyóirat a következő címen rendelhető meg: Information Retrieval Ltd., PO Box 1, Eynsham, Oxford OX8 1JJ, England; előfizetési ára: £15.—; £; légiszállítással 123.— £ egy évre (hosszabb tartamú megrendelés esetén megállapodás szerint kedvezmény igényelhető) (131).

Szerkesztőség

BENZODIAZEPINEK ÉS A MEGSZOKÁS

Marks, J.: Pharm. Ind. 2/4, 84—87 (1981)

A benzodiazepineket 1960-ban vezették be a gyógyázsatba. A szerző 1960—1977 közepéig gyűjtött össze azokat az irodalmi adatokat, melyek a gyógyász megszokásával foglalkoztak. Ezekből egyértelműen kitűnt, hogy ha terápiás dózisban alkalmazzák, megszokás csak a legritkább esetben fordul elő. Egyetlen esetet írnak le, ahol a terápiás dózistól megszokás fejlődött ki 6 hónap alatt. A megszokás a következő esetben fejlődik ki, ha túl hosszú ideig szedi a beteg — időseknél, ha a metabolizmus sebessége csökken —, ha más anyagokkal (pl. alkohollal) szembeni megszokás már fennáll. Minél nagyobb az egyszeri dózis, annál gyorsabban érhető el a kritikus hatás, de a legfontosabb tényező a gyógyászszedés időtartama. Benzodiazepinek megszokásánál is lényegesek a személyi tulajdonságok. Eddig még nem mutatott ki, hogy az egyes benzodiazepinek megszokás között lennének különbségek. A klinikai tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a rövid felzésti idejű vegyületeknél gyakoribb a megszokás. A benzodiazepinek nincsenek fölvéve a kóros megszokást előidéző gyógyszerek nemzetközi jegyzékébe, de majdnem minden országban esak receptre, gyógyszertárban kaphatók. Az orvosnak vizsgálnia kell, hogy továbbra is esak az igazán súlyos esetekben írja föl, és minüt az állapot javul szüntesse

* Resumo en Esperanto:

Gy. Rádóczy: *Dispensatorioj en Vieno en la XVIII-a jarcento*

La aŭtoro prezentas la Dispensatoriojn oficialajn en la XVIII-a jarcento sur teritorio de la Habsburga Imperio. Li mallonge skizas la antauajojn de ilia apero kaj la necesecon de ilia eldono por intereso de la unueca medikamentpretejo. Li klopodas pruvi, ke la *Dispensatorium Viennense*-oj ankati en Hungario havis devigan validecon. Li almontras tion, ke ni povas rigardi kiel apartajn eldonojn nur tiujn en la 1729-a, 1737-a kaj 1751-a jaroj, la aliaj estis nur senšangaj represoj de la antauaj eldonoj. Li prezentas ankaŭ la diferencojn de la unuopaj eldonoj, kaj akcentas, ke la preparaĵoj de la Vienaj Dispensatorioj tiutempe estis modernaj medikamentoj, tiel, ke eĉ en la nunaj farmakopeoj ni povas renkonti kelkajn el iliaj preskriboj. Fine la aŭtoro de ĉapitro al ĉapitro prezentas la partigon de la *Dispensatorium Viennense*.

(Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Budapest, Apród u. 1—3. — 1013)

Érkezett: 1980. XII. 9.

meg az adagolását. A gyógyász feladata pedig, hogy a beteg megfelelően tájékoztassa a gyógyász szedésével kapcsolatban, ha lehet ellenőrizze a gyógyász kiváltásának gyakoriságát, és közelje a kezelő orvossal, hogy túl gyakran szerzi be a beteg a gyógyaszert, mert ez növeli a megszokás veszélyét (117).

Dr. Szepesy Angela

KARBAMIDBA ÁGYAZOTT FENILBUTAZON ÉS GRISOFULVIN STABILITÁSA

Frömming, Karl-Heinz és mtsai: Acta Pharm. Techn. 26/1, 69—73 (1980).

Az oldás elősegítésére újabban alkalmasított módszer a „szilárd diszperziók” előállítása. Ilyen rendszerek lehetnek kooprecipitátmok, befüvös és olvasztásos beágyazással, valamint ciklodextrinbe való bezáródással előállított rendszerek. A szerzők az olvasztásos beágyazás módszerét használták. A hatóanyag és segédanyag keverékét olajfürdőn megolvastották, majd elporlasztották. A közepes szemeseméret 10 μm volt. A rendszer stabilitását gázkromatográfiában és röntgen diffrakciós módszerrel, továbbá földalás után spektrofotometriában ellenőrizték. A készítményekben két és fél részes tárolás során sem tapasztaltak kristályosodást vagy egyéb változást (214).

Dr. Szepesy Angela

VÍZBEN OLDÓDÓ MG-RUTOZID

Murgu, I. és mtsai: Farmacia (Bucuresti), 2, XXVII, 93—102 (1980).

Folytatva a rutoziddal elkezdett hatástani vizsgálatokat (lásd Gyógyászeti 23 (8), 315 (1979), bukaresti farmakológusok a rutozidnak magnéziummal képzetti kelátját figyelték). A rutoziddal szemben az új Mg vegyület vízben oldódó. Más, orális adagolású flavonálmazékok (mint Venoruton) hidroxietil vegyületek. A kísérletsorozat mesterséges gyomor- és bélnyálkahártya áteresztő képességét, kapillárisok permeabilitását, vér-cukorszint és koleszterin szint, valamint az alapanyagcseré módosulását célozták. Az in vitro, lipoid gyomor és bélnyálkahártya vizsgálat a Mg-rutozid felsőbrendűséget és enyhe zsíroldékonyiséget mutatja. Patkányokon kimutatták a kapilláris áteresztőképesség csökkenését is Mg-rutozid hatására. De egyértelmű a csökkenés glükóz- és koleszterin-vérkonzenciació, valamint az alapanyagcseré esetében is. A testsúlyváltozás negatív oldhatatlan rutozid hatására, mik a Peritolnál is jelentősebb pozitív, ha Mg-rutozidot adtak az egeréknél. A kísérletek igazolták a biogyógyászeti vizsgálat értékét a flavonterápiában is (285).

Dr. Oláh Béla